

S.Sætre & K.Østli (suom. H.Mäntyranta):
Vieras laji, kuinka lohesta tuli miljoonabisnes

[AM/31 ADMIN](#)

RISTO NIEMI-PYNTTÄRI

Kassilohi jalostettiin Norjassa 1970-luvulla ja pian kalankasvatuksesta tuli niin iso bisnes, että sitä on verrattu Norjan öljyyn. Mutta siinä missä öljyala oli tarkasti säädelty, lohenkasvatus kehittyi villinä ja tolkkuttoman vapaana. Tästä teos kertoo. *Vieras laji, kuinka lohesta tuli miljoonabisnes*. Tarinan opetus on se, että monilta ongelmilta olisi välttytty jos kalankasvatusta olisi tutkittu enemmän, ja bisnestä olisi valvottu paremmin.

Kyseessä on kertovaa tietokirjallisuutta, aiheena kassilohi. Tyyliiltään teos on vapaata vähäeleisestä asiakielestä – hilpeää, mutta asiasisällöistä tinkimättä. Heli Mäntyrannan käänös tavoittaa hyvin värikkään ja vaivattoman jutustelun hengen.

Itse asiassa teos on tarinan iskentää. Lukujen nimetkin viittaavat seikkailukirjoihin: ”3. Luku. Jossa esittelemme tarinan konnan: täin.” tai ”15. Luku jossa lohitutkijalle pannaan suukapula”. j.n.e

Toimittaja-kirjailijat Simen Sætre ja Kjetil Østli kertovat vetävällä tavalla lohibusneksen hulluista vuosista ja siitä, mitä seurauksia massatuotannosta koitui ympäristölle sekä erityisesti luonnonlohelle.

Lohta oli kasvatettu altaissa jo pitkät ajat. Mutta luonnonlohi on villi eläin: altaassa ne olivat alituisen paniikissa, stressaantuneita sekä taipuvaisia joko karkaamaan tai kuolemaan. Niinpä kassilohi jalostettiin rauhalliseksi ja nopeakasvuiseksi; se risteytettiin monista eri lohikannoista.

Teoksen kerronnassa on imua, lauseet rakentuvat taitavasti. Esimerkiksi seuraava lause käy malliksi vaikka retoriikan oppitunnille.

”Vaikka kasvatustiloihin on jalostettu laboratoriossa,haudottu laitoksissa, rokotettu, pumpattu verkkoaltaisiin ja ruokittu monikansallisten yritysten pelleteillä, sen pitää vaikuttaa luonnonlohelta.” (54)

Näin kassilohesta kootaan yhteen lauseeseen keinotekoisien ominaisuuksien lista, joka huipentuu toteamukseen, miten autenttiselta luonnonlohelta se näyttää.

Lohen jalostusvimmia johti nopeasti siirtogeenisiin superlohiin. Mutta juuri, kun niitä oltiin tuomassa markkinoille, nousi kohu, joka kaatoi koko homman. Julkisuuteen pääsi huhu superlohen mahdollisesta ihmisalkuperästä olevasta geenistä. Ostajien reaktiot ja kritiikki johti nopeasti siirtogeenisestä lohesta luopumiseen.

Aluksi norjalaisesta lohituotannosta luotiin menestyskertomusta: lohi myytiin terveellisen kalaruuan läpimurtona ja syrjäseutujen työllistäjänä. Näin tietysti olikin. Samalla kustannukset minimoitiin ja massatuotantoa kiihdytettiin – niinpä kalojen terveys laiminlyötiin ja rannikkovesiä pilattiin. Lisäksi karanneet kassilohet sairastuttivat luonnonlohta, ja jossain määrin niiden kannat pääsivät ilmeisesti sekaantumaan.

Miljardibusneksen kannalta hankalimpia olivat kassilohien taudit ja ennen kaikkea lohitäi. Tästä tuholaiseksi julistetusta oliosta Sætre ja Østli puhuvat ensin ironisesti tarinan pahiksena. Sitten he muuttavat tyyliä ja kohtelevat lohitäitä pienenä loisena,

joka järisytti koko kalankasvatusalaa. Tuo lohen nahkaan pureutuva olio löysi ahtaat lohta täynnä olevissa kasvatusaltaat, ja teki kalanviljelyn vaikeaksi.

Sætre ja Østli tarinoivat, kuinka karannut kassilohi valtaa joet ja pakottaa luonnonlohen väistymään. Konkreettinen tilannekuva on vaikuttava. Kaverukset aikovat pyytää luonnonlohta Alattionjoelta, mutta rannat ovat täynnä kalastajia. Eräältä kasvattamolta oli karannut satojatuhansia kassilohia ja kansa oli kerääntynyt vetämään kalaa. Tätä aihetta olisi voinut käsitellä enemmänkin:

”Karkulaisista muodostui koko kansalle uudenlainen leivänlisä. Olimme keskellä kultalöytöä, ihmiset vetivät maihin lohen toisensa jälkeen ja me halusimme oman osuutemme”(66).

Teoksessa kuvataan myös Trøndelagin saariyhteisöjä, joissa omistajista tulee miljardöörejä. Suomessakin esitetyssä Norjalaisessa TV-sarjassa *Eliitti*, eräs hahmoista on lohimiljonäärin poika.

Todellisuus lohialtailla on aivan toisenlainen kuin uima-altaisen reunalla: suuri osa työvoimasta on liettualaisia. Miljonäärejä ei näy, vaan pienipalkkaisia, puutteellisissa oloissa puurtavaa väkeä.

Kirjoittajien lähestymistapa kalateollisuuteen on siis kriittinen, erityisesti siksi koska voittojen maksimointi johti törkeisiin laiminlyönteihin sekä lohen että vuonojen suhteen.

Miljoonien haaliminen ei tarinana ole niin kiinnostava, kuin alan pioneerien kamppailu jatkuvien ongelmien kanssa. Lohi on opettanut kasvattajiaan. Heidän usein kyseenalaiset keinonsa ovat johtaneet epidemioihin, kalan laadun ajoittaiseen romahtamiseen, lohien joukkokuolemiin, mätäneviin merenpohjiin – sekä parannuksiin. Tarina vähittäisestä edistyksestä kulkee ongelmien kieltämisten ja kriisien kautta. Turhan paljon tuhoa on syntynyt kun tutkimuksia ei ole huomioitu. ”Tämä oli alalle tyypillistä, ongelmiin tartuttiin siekailematta. Ja kun taistelu oli ohi, voitiin muistella aikoja, jolloin täi vaivasi ja sitä voitiin torjua valkosipulilla, ja voitiin jo vähän hymyillä.” (78)

Mutta pahin este kriiseistä oppimiselle oli ongelmien peittely ja lobbaus.

Kalateollisuudessa on kiinni isot rahat – aivan kuin Suomen metsäteollisuudessa – ja jokainen kriisi on uhka lohen maineelle. Niinpä tiedotusta ja jopa tutkimusta on kriittisyyden sijaan ohjattu luomaan lohelle hypeä ja glooriaa – tämä peittely tiedotuksen avulla nousi keskeiseksi vasta 1990 luvun jälkeen.

Vieras laji -teoksen taustalla on Sætren ja Østlin artikkelisarja, jonka he kirjoittivat *Morgenbladetiin*. Artikkelit käsittelivät lohilobbarien toimia kriittisen tutkimuksen torjumiseksi. He ovat haastatelleet tutkijoita, joiden projektit on keskeytyneet, toisia joita on ajettu alan vaihtoon, ja muutamia joista on tullut aktivisteja. Esimerkiksi Don Stanford, jolla on silmien alla kaksi tatuoitua lohitäin hahmoa, ja tee-paita jossa lukee *Miltä sinusta tuntuisi* ?

Erityisen vaikuttava on vanhentuneen, Alexandra Mortonin tapaaminen. Hän on kanadalainen valastutkija, joka asuu entisellä suomalaisalueella, Sointulan lähistöllä. Lohialtasiin asennetut karkottimet ajoivat valaat pois ikiaikaisilta reiteiltään. Morton onnistuu kuitenkin aina joskus kuuntelemaan valaita: hänellä on mereen asennetut kaapelit ja kuunteluyhteys työhuoneeseensa. Myös luonnonlohet ovat kadonneet, ja Morton käy sitkeitä oikeustaisteluita lohenkasvattamoita vastaan.

Norjan Kalateollisuuden etujärjestöt ovat tilanneet itselleen mieluisia tutkimuksia, ne ovat pyrkineet ohjaamaan tutkimuspolitiikkaa, hieman samalla tavalla kuin MTK tekee Suomessa. Ne ovat teettäneet tilaustutkimuksia, joissa kriittinen tieto vesitetään, ja asetetaan kyseenalaiseksi. Ripeiden muutosten sijaan järjestetään vuosikausien ”jatkotutkimusta”, kunnes ongelma on paisunut katastrofiksi – ja julkinen talous saa korjata jäljet.

Ehkä aineistojen runsaudesta johtuu, että keskivaiheessa liki 500 sivuinen teos käy toisteiseksi. Tarinassa asettuu vastakkain tutkijat ja lobbarit. Kaikki lohialan etujärjestöjen toimet alkavat vaikuttaa hieman samaan juoneen punotuilta – samoin tutkijoiden kriittisyys. Tarinat toistavat näiltä osin samaa kuviota uusien esimerkein. Ehkä tässä vaiheessa journalistinen tiedon keruu ja sen räväkkä esittäminen olisi voinut siirtyä vivahteikkaammalle tasolle. Rytmin muutos ja kerronnan syventyminen olisi ehkä ollut paikallaan.

Teoksen alkupuolella tutkijapersoonat on kuvattu värikkäästi. Lukija saa tavata kassilohen esi-isänä pidetyn, nyt 91 -vuotiaan Trygve Gjerdremin. Saamme tavata myös ”täiämyrkkyä” 1970-luvulla kehitelleen Emmy Egidiuksen. Hänen oranssi pakettiautonsa oli odotettu vieras lohikasvattamoilla. Egidius pyrki auttamaan ongelmiin joutuneita kalankasvattajia. Hän oli nainen miesten maailmassa, puhui kaunistelematta ja suoraan, mutta hänelle kalankasvattajat saattoivat soittaa aina huolensa kaikesta lohitäihin liittyvästä.

Tutkija Merete Eggesbonin tarina kertoo siitä, kuinka käy kun tutkija liitetään aina ”huonoihin uutisiin”. Eggesbon tutki aluksi allergioita. Sitten hän huomasi, että on tutkittava ympäristömyrkköjä jos haluaa selvittää allergioita. Tarkasta ja varovaisesta tutkijasta tuli aikaa myöten ilonpilaajaksi leimattu lohi -kriitikko.

Hän koki velvollisuudekseen kertoa lohikaloihin kertyvistä ympäristömyrkyistä. Mutta kuluttajat olivat väsyneet jatkuviin kiistoihin, mikä on terveellistä ja mikä ei. He halusivat yksinkertaisen vastauksen: voiko lohta syödä vai eikö voi ?

Mutta yksinkertaisia ovat vain mainoslauseet. ”Kyllä lohta voi syödä huoletta”. Se suo helpon, kun taas vaarasta varoittaminen on kuluttajalle vain uusi rajoitus edellisten lisäksi:

”Kala on superterveellistä, sitten vaarallista ja taas terveellistä. Jos sydänterveys paranee vähän, niin kuittaako se keuhnomman sperman? Keskustelu ei lopu koska se on rakentunut tietyllä tavalla. Toinen näkökulma on myönteinen ja valoisa ja puhuu varmoista työpaikoista ja tuloista. Toinen näkökulma on synkkä ja kielteinen, täynnä kysymyksiä ja epävarmuutta ... siitä tulee tukala olo. Niinpä se halutaan torjua – eikö voitaisi puhua jostain mukavammasta.”³⁵⁰

Sætre ja Østlin teos on kuin lukuromaani Kassilohesta; hieman juonta, paljon episodeja, kiinnostavia juttuja.

Simen Sætre ja Kjetil Østli: *Vieras laji, kuinka lohesta tuli miljoonabisnes*. Suom. Heli Mäntyranta, Gummerus 2023.

Risto Niemi-Pynttäre on kirjoittamisen ja kirjallisuuden dosentti Jyväskylän yliopistosta.